

Luuk van Middelaar

Hoe Poetins oorlog de blokvorming versterkt

De nieuwe kaart van Europa van na 24 februari 2022 ontvouwt zich stukje bij beetje. Zweden en Finland die bij de NAVO willen: volgend teken van een nieuw tijdvak. Wat geopolitiek tumult ten tijde van Bismarck, Hitler en Stalin niet teweegbracht, gebeurt wel onder Poetin: het fier neutrale Zweden geeft deze status na tweehonderd jaar op.

Tot begin negentiende eeuw was Zweden dé Scandinavische grootmacht. In de Napoleontische oorlogen leed het land echter zulke dramatische territoriale verliezen, dat het neutraal werd. Met name verloor Zweden in 1809 zijn zeggenschap over Finland, dat toeviel aan het Russische tsarenrijk en pas in 1917 onafhankelijk werd. Voorzichtigheidshalve bleef ook Finland na de Tweede Wereldoorlog neutraal, tot nu.

In de nakende NAVO-uitbreiding zijn drie grote bewegingen te ontwa-

Tussenvormen verdampen: neutraliteit à la Zweden en Finland is voor Oekraïne geen optie meer

ren. Ten eerste versterkt het bondgenootschap zo zijn noordflank. Toetreding van Zweden en Finland vermindert volgens experts de strategische kwetsbaarheid van de Baltische staten, wier grondgebied van alle NAVO-leden het lastigst verdedigbaar is. Ondanks Turkijes weigerachtigheid vanwege vermeende Zweedse en Finse steun voor Koerdische PKK-strijders en Gülen-aanhangers, zal die toetredingsdag wel komen.

De logische keerzijde, ten tweede, is terugdringing van de Russische invloedssfeer, oostwaarts. Rusland is steeds nadrukkelijker een Euraziatische in plaats van Europese macht. Tsaar Alexander I stond na de nederlaag van Napoleon nog met zijn troepen in Parijs, Stalins leger na die van Hitler in Berlijn, maar Poetin komt de Dnjepr niet meer over.

Tekenend was het feestje maandag in Moskou vanwege het dertigjarige bestaan van de Collectieve Veiligheidsverdragsorganisatie. Tot dit bondgenootschap behoren behalve Rusland ook ex-Sovjetrepublieken Wit-Rusland, Armenië, Kazachstan, Kirgizië en Tadzjikistan. Het is de opvolger van het Warschaupact uit Koude Oorlogsdagen, dat echter beduidend verder Europa in reikte, tot aan Polen, Hongarije, Tsjechoslowakije en Oost-Duitsland. Zichtbaar verschuift het geo-

grafische zwaartepunt van het Russische rijk oostwaarts.

De derde grote beweging is subtieler: een verharding van de grenzen op ons continent. Met het Zweeds-Finse afscheid van neutraliteit blijven er minder juridische tussenposities of territoriale overlooptzones over, tussen het ene en andere militaire blok. Het wordt óf óf. Waarbij in het westelijke blok NAVO en EU meer gaan samenvallen.

Dit heeft het voordeel van strategische helderheid - precies waarom Helsinki en Stockholm de aanvraag doen. Ook zonder Russische agressie werd hun situatie al ambigu. Met het lidmaatschap van de EU (sinds 1995) verloor hun buitenlandpolitieke neutraliteit aan inhoud. De EU beperkt zich immers niet meer tot handel, mensenrechtenbevordering en ontwikkelingshulp, zoals de Scandinaviërs beviel, maar ontpopt zich tot machtspolitieke speler, ook jegens Rusland, China of de VS.

Bovendien heeft de EU vandaag een eigen militaire bijstandsclausule (art. 42(7) EU-verdrag), naar voorbeeld van het befaamde artikel 5 van de NAVO, dat zegt dat een aanval op één een aanval op allen is. Hoewel de EU-bepaling een slag om de arm houdt voor neutrale staten, trekt de geopolitieke dreiging ook hen het gezamenlijke bad in. Lid zijn van een unie die voor inmiddels 2 miljard euro wapens levert aan Oekraïne: wat betekent neutraliteit dan nog? Ook in het neutrale Ierland begint men zich die vraag te stellen.

Boeiend is dat deze nieuwe overlapping tussen EU en NAVO van twee kanten komt. Op 1 juni houdt Denemarken, trouw NAVO-lid, een referendum over deelname aan de EU-defensiestructuren, waar het buiten bleef sinds de Deense kiezers nee zeiden tegen het Verdrag van Maastricht (1992). Tot dit nieuwe referendum werd niet toevallig begin maart besloten, pal na de Russische inval. Het is Kopenhagens antwoord op Poetins oorlog: versterking van de Europese veiligheid met alle middelen en fora, NAVO en EU. Een kentering, die ook in Den Haag valt waar te nemen.

Tegelijk maakt deze verscherpte blokvorming de situatie ingewikkelder voor Oekraïne. Verwoed poogt het te ontsnappen aan een bestaan in de bufferzone ten westen van Rusland, dankzij aansluiting bij de NAVO en/of de EU. Maar Moskou aanvaardt dit niet. De dynamiek van harde grenzen, van 'of of', doorklieft het land en loopt uit op bloedvergieten - althans met deze tegenstander.

Een vreedzame uitweg had kunnen liggen in neutraliteit, zoals Zweden en Finland lang koesterden, of misschien in een perspectief op EU-toetreding zonder NAVO-lidmaatschap. Maar in het oorlogsgeweld verdampen deze tussenvormen.